

פרק ז'
מצוות עונה

ההבנה כי התורה מגדירה את תחום חיי האישות בין איש לאשתו כמשהו שהוא חלק מעולם המצוות ולא רק חלק מעולם ה"רשות", או חלילה כדבר מאוס ושלילי, היא הבנה משמעותית מאד לגבי יחסה של התורה אל הגוף ואל הקדושה היכולה להתגלות בחיבור הגופני.

פרק זה עוסק בשלושה נושאים:

- מצוות עונה - חיי אישות בין בני הזוג.
- משמעות החיבור הגופני - חשיבותו של החיבור הפיזי לקשר שבין איש לאישה מתוך הדדיות ושמחה, צניעות וקדושה.
- חיבור מתוך רצון משותף ובשמחה.

א. מצוות עונה - חיי אישות בין בני זוג

קשר זוגי הוא מצווה מתרי"ג מצוות, והקשר הפיזי בין איש לאשתו כמצווה מכונה אצל חז"ל: "**מצוות עונה**".

מצוות עונה נותנת מקום לקשר המלא והחי בין בני הזוג ומכירה בחשיבותו של המפגש הפיזי לא רק כהקדמה למצוות פרייה ורבייה, אלא גם כקשר המאפשר חיבור עמוק בין בני זוג.

המצווה מוטלת על **האיש**, שאחת מחובותיו לאשתו היא קיום חיי אישות.

א. מצוות עונה - חיי אישות בין בני זוג

את מצוות עונה למדים מהלכות האמה העבריה.
אם אמה (שפחה) עבריה נשאת לאדונה (או לבן האדון)
חייב האדון להעניק לה את זכויות היסוד שלה.

במצב אישי מסובך ומורכב שכזה מחייבת התורה את האיש במצוות עונה
כדי ליצור חיבור וקשר אִמְתִּי בינו לבין האישה - האמה שהוא נשא.

על אחת כמה וכמה שחובה זו מוטלת בין איש ואישה שנישאו באופן רגיל.
בן הזוג מחויב כלפי בת זוגו בשלושה דברים:
שאה, כסותה ועונתה.

שמות כא, י

אם אַחֲרַת יִקַּח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעֹנֶתָהּ לֹא יִגָּרַע

מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכת דנזיקין פרשה ג

"שְׂאֵרָה" - אלו מזונותיה, "כְּסוּתָהּ" - כמשמעו; "וְעֹנֶתָהּ" - זו דרך ארץ.

א. מצוות עונה - חיי אישות בין בני זוג

משמעות המושג "עונה"

1. מלשון "**עת**", זמן - יש לתת מקום וזמן למפגש הגופני בין בני זוג, לקבוע בו קביעות מעת לעת.
2. **עונות** - כמו שיש עונות בשנה, כך יש גם עונות בבית. תקופות של ריחוק ותקופת של קירבה.
3. **לענות** האחד לשני - על ידי מצות עונה עונים בני הזוג זה לקריאתו של זה, לקרבה ולחיבור, וכאשר נמנעת קיום מצווה זו, הרי זה כעינוי ממש.

א. מצוות עונה - חיי אישות בין בני זוג

את מהותן של הלכות אישות הסביר הרב סולובייצ'יק.

הרב יוסף זב סולובייצ'יק, "ובקשתם משם", איש ההלכה, עמ' 209

הן הפילוסופיה היוונית והן הנצרות לא תפסו את הבחינה המטפיזית-מוסרית בהזדווגות המינית. רק בהלכה יש לפעולה זו יסוד מוצק בחיים הדתיים - מצוות פרו ורבו היא מצווה ראשונה בתורה. חיי נישואין הם חיים טהורים ומבורכים. חייו של הרווק, אף על פי שלא חטא מעולם, נוגדים את תפיסת ההלכה. כל מי שאינו נושא אשה שרוי בלי שמחה, בלי ברכה ובלי תורה. הקב"ה בעצמו מזווג זיווגים. שמחת חתן וכלה חשובה מאד, וכל המשתתף בה - שכרו רב. האיש מחויב להזדקק לאשתו לפרקים קבועים, הכל לפי כוח גופו ותנאי עבודתו. הלכות תשמיש המיטה מיוסדות על עקרון פסיכולוגי ועל היגינה מינית והן מפליאות בפיקחותן וב"חדישותן". כמה תשומת לב והבנה עדינה ואינטימית טמונות בדינים אלה. ואותה ההלכה, הקשה כברזל, שאסרה הזדווגות לאשה בימי נידתה ועשתה כמה סייגים לאיסור זה, הטילה חובה מוחלטת על האדם להזדקק לאשתו מפרק לפרק מתוך אהבה וחיבה. ההלכה קבעה את המושג "בעילת מצווה". האדם עובד את בוראו בגופו, באכילתו ובפעולה המינית, ויפה עבודה זו מעבודת התפילה.

א. מצוות עונה - חיי אישות בין בני זוג

מהות הלכות אישות - הרב סולובייצ'יק

רקע - הרב סולובייצ'יק בדבריו משווה בין התפיסה של הפילוסופיה היוונית והתפיסה של הנצרות את הנושא המיני לבין תפיסת התורה והיהדות.

בהמשך המאמר (שאינו מצוטט) מסביר הרב סולובייצ'יק כי הפילוסופיה היוונית ובעקבותיה הנצרות, ראו את האדם כשני חלקים שאינם יכולים להתאחד - הרוח האנושית העולה למעלה, והגוף האנושי על תאוותיו ויצריו, המוריד את האדם מטה. הדרך היחידה בה יכול האדם להתעלות הוא ע"י התעלות שכלית-רוחנית שאין בה מקום לגוף.

[כך לדוגמא אנשי הדת הנוצריים הם אלו החיים חיי פרישות (כמרים ונזירים) ואינם מקימים משפחה ומתנזרים מן המיניות].

לעומת זאת.. ←

א. מצוות עונה - חיי אישות בין בני זוג

היהדות מאמינה בהעלאת הגוף ובעידונו. ביכולת של האדם לקדש את גופו ולעבוד את ה' בכל דרכיו- בעת האכילה, בחיי האישות ועוד. כפי שהנשמה היא חלק אלו-ה ממעל, גם הגוף הוא יצירה אלוקית "מבשרי אחזה אלו-ה" (איוב יט).

החיבור בין הגוף לנפש הוא ביטוי של מהות אלוקית אחת. הרב סולובייצ'יק אף מציין כי גדולה עבודת ה' ע"י כוחותיו הגופניים של האדם מאשר עבודת התפילה (כפי שניתן לראות בכמות ההלכות המוקדשת לכל אחד מנושאים אלו). העלאת הגוף ועבודת ה' דרכו היא מעלתו העליונה של האדם.

הרב סולובייצ'יק מזכיר את הביטוי "בעילת מצווה". ביטוי הלכתי זה משמעותו קיום חיי האישות בפעם הראשונה לאחר הנישואין, אולם הרב סולובייצ'יק משתמש בו בדבריו בהקשר רחב יותר- חיי האישות הינם חלק מעולם המצוות, וככאלה יש בהם קדושה ויכולת להתחבר דרכם אל הקב"ה.

ב. משמעות החיבור הגופני

בתורה מסופר על הדרך שבה ברא הקב"ה את האישה ועל אודות **המפגש המחודש** של האיש עם אשתו לאחר שהתעורר מהתרדמה שנפלה עליו.

בראשית ב, כג-כד

(כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצָם מֵעֲצָמֵי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרֵי לְזֹאת יִקְרָא
אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לְקָחָהּ זֹאת: (כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק
בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:

ב. משמעות החיבור הגופני

הרמב"ן בפירושו לתורה הסביר את הפסוקים הללו כבסיס לחיי כל זוג, כאשר נפגש איש עם אשתו, אם כי הוא איננו עוסק ישירות בחיבור הגופני. מדבריו יש ללמוד על המיוחד שבקשר האנושי בין איש ואישה גם בחיבור הגופני.

הרב משה בן נחמן, רמב"ן, בראשית ב, כד

לבשר אחד - הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד, לשון רש"י. ואין בזה טעם, כי גם הבהמה והחיה יהיו לבשר אחד בולדותיהם. והנכון בעיני, כי הבהמה והחיה אין להם דבקות בנקבותיהן, אבל יבא הזכר על איזה נקבה שימצא וילכו להם. ומפני זה אמר הכתוב, בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו ודבק בה, והיתה בחיקו כבשרו ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו. וכאשר היה זה באדם, הושם טבעו בתולדותיו, להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם, עוזבים את אביהם ואת אמם, ורואים את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד.

ב. משמעות החיבור הגופני

הרמב"ן בפירושו למילות הפסוק: **"והיו לבשר אחד"** (בראשית ב, כד), מביא בתחילה את פירושו של רש"י: איש ואישה נעשים לבשר אחד כאשר נולד להם ילד משותף, שהוא באמת איחוד של "החומר הגנטי" של כל אחד מהם ובו משתקפת האחדות בין האיש והאישה.

הרמב"ן דוחה את פירושו של רש"י משום שדבר זה ניתן לומר גם על בעלי החיים, ואילו הפסוק מדגיש את ייחודיותו של האדם.

לכן מסביר הרמב"ן כי **בחיבור המיני בין איש לאישה משתקפת היותם "בשר אחד". החיבור הגופני בין איש לאישה הוא ביטוי לאחדות שביניהם, לכך שפעם היו באמת בשר אחד, שהרי האישה נבראה מן האיש וכן לרצונם להיות יחד בדבקות ובאחדות כאילו הם בשר אחד ממש. לעומת בעלי החיים, שאצלם החיבור הגופני הוא גשמי בלבד, אצל בני האדם ישנה שאיפה נפשית ותשוקה לחיבור ולאחדות. כמו כן, יחסו של האיש לאשתו הוא כאל "שאר בשרו" הקרוב ביותר, אף יותר מהוריו ("על כן יעזוב...") בעוד שאצל בעלי החיים ההתייחסות הנפשית המשפחתית אינה קיימת כלל.**

ג. חיבור מתוך רצון משותף ובשמחה

בעולם הרחב מכנים את הקשר הפיזי שבין איש לאישה בשם יחסי מין. חז"ל מדריכים אותנו לדבר על נושאים צנועים ואינטימיים אלה בלשון נקייה: **"דברו חכמים בלשון נקייה"** (משנה נדה ו, יא). ועל כן אנו מכנים את הקשר הפיזי בשם **"חיי אישות"**.

ההבדל מקפל בתוכו תפיסה אחרת על המתרחש במהלך המפגש הפיזי בין בני זוג. הקשר הפיזי איננו רק מפגש בין שני מינים ופורקן יצרים, אלא הוא **ביטוי של חיים אחדותיים של שני אנשים, שהם כאיש אחד ומתוך כך כבשר אחד.**

היכולת למצוא שפה מתאימה לדבר על נושאים רגישים ועדינים אלו חשובה במיוחד בתוך הקשר הזוגי והיא פתח גדול להרגיש ולהיות מודע כל אחד לצורכי בן ובת זוגו.

ג. חיבור מתוך רצון משותף ובשמחה

"חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצווה"

רש"י מסביר - "אפילו שלא בשעת עונתה", כלומר מעבר לימים בהם חלה מצות עונה (כגון ליל הטבילה, לילה לפני שהאיש יוצא לדרך ארוכה וכו'). שחז"ל מדריכים את בני הזוג להיות בתודעה וברצון לשמח זה את זה, להיות קשובים ורגישים לרצונות ולמאווים ולתת להם ביטוי.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף עב עמוד ב

אמר רבא: חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצווה! [=תשמיש המיטה]. (רש"י: לשמח - אפילו שלא בשעת עונתה, אם רואה שמתאוות לו).

ג. חיבור מתוך רצון משותף ובשמחה

הרמב"ם מצביע על מצבים שבהם יש מניעה הלכתית מלקיים חיי אישות בשל הדרישה ההלכתית לקיים חיי אישות מתוך שמחה, אהבה וצניעות.

רמב"ם הלכות דעות פרק ה הלכה ז

אף על פי שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי לו לתמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה... ולא יקל בראשו ביותר, ולא ינבל את פיו בדברי הבאי ואפילו בינו לבניה. הרי הוא אומר בקבלה: "וּמְגִיד לְאָדָם מֵה שְׁחוֹ" (עמוס ד, יג). אמרו חכמים: אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין (מגיגה ה ע"ב). ולא יהיו שניהם לא שכורים ולא עצלנים ולא עצבנים... אלא ברצון שניהם ובשמחתם.

חיי האישות מתקיימים בצניעות בין איש לאשתו. את האהבה והקשר העמוק ביניהם הם מבטאים בינם לבין עצמם ולא בפרהסיה, בצניעות ולא בפריצות ובהוללות. גם גילויי חיבה שבין בני זוג (מגע, חיבוק, נישוק) הם עניין שבינם לבין עצמם ולא בפרהסיה.

פיוט זה מושר בפי יהודי מרוקו בשירת הבקשות של פרשות וירא, וישב. בפי יהודי בבל הוא מושר בחג הסוכות, אם בשל תיאור הסתיו המוזכר בו, אם בשל היציאה למדבר, אל השדה, ואם בשל היותו שיר אהבה בין הדוד לרעיה. הפיוט כולו משופע בשיבוצים משיר השירים, שנוכחותו בשיר זה חזקה מאד, אלא שלא כמו בשיר השירים שהוא דו-שיח בין הרעיה והדוד, כאן הדובר היחיד הוא הדוד, הופנה אל הרעיה, כנסת ישראל במילות אהבה וכיבושין. אותן מלים ממש אשר הושמו בשיר השירים בפי הרעיה, מושמות כאן בפי הדוד, עד לחתימה בשבועת האמונים הנצחית שבין עם ישראל לקב"ה, שאף היא נאמרת כאן מפי הדוד לרעיה: אם אֶשְׁכַּחךָ תִּשְׁכַּח יְמִינִי.

עת דודים כלה | ר' חיים בן סהל (ירושלים, מאה 10)

עת דודים כלה בואי לגני

חלה הגשם הסתו עבר

נצא השדה נלין במדבר

יפית ונעמת כשלה שנה

צאי נא ורעי בעקבי צאנך

ירדתי עפרה לרעות בגנים

אריתי מורי ללקוט שושנים

מים רבים לא יוכלו לכבות

מיום נדודך נשאתי ריבות

פרחה הגפן הנץ רמוני

קומי רעיתי החשק גבר

שם אתן דודי לך מחמד עיני

דבש וחלב תחת לשונך

קולך השמיעיני מראך הראיני

לראות בפיך עיניך יונים

ערכתי שלחן מסכתי ייני

את האהבה לילה לא תשבות

עוד אם אשכחך תשכח ימיני